

Dr hab. Wojciech Misztal prof.ucz.

IPSIR UW

**Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa Mgr Marianny Karoliny
Otmianowskiej pt. *Koncepcje społecznej odpowiedzialności edukacji muzealnej.
Studium socjologiczne.***

Na wstępie pragnę podkreślić, że główną inspiracją recenzji tej dysertacji zaczerpnąłem z obszaru problematyki poświęconej rozważaniom dotyczącym społecznej odpowiedzialności biznesu. Do niedawna mieliśmy do czynienia z próbami narzucenia stylu myślenia o instytucjach kultury w kategoriach biznesowych. Bardzo wiele mówiono o „produktach” i strategiach marketingowych tych instytucji. Zatem usiłowano działalności artystycznej czy szerzej – kulturowej, nadać charakter ekonomiczny zorientowany na osiągnięcie zysku. Dlatego problematyka związana ze społeczną odpowiedzialnością instytucji kultury nieodparcie może kojarzyć się ze społeczną odpowiedzialnością biznesu.

Wiąże się to przewartościowaniem modelu gospodarczego na bardziej odpowiedzialny, celem zapewnienia solidnych podstaw szybkiej odbudowy i przyszłego stabilnego rozwoju, znalezienia nowych przewag konkurencyjnych, płynących z lepszego wykorzystania zasobów oraz budowania trwałych relacji z interesariuszami w celu umocnienia pozycji na rynku. Podstawowym założeniem społecznej odpowiedzialności biznesu jest jego odpowiedzialne i etyczne postępowanie względem grup społecznych, na które oddziałuje z możliwie największym poszanowaniem środowiska przyrodniczego. Wzrost zainteresowania budowaniem odpowiedzialnego społecznie modelu biznesu wynikał m.in. z koncepcji zrównoważonego rozwoju, podkreślającej potrzebę uwzględnienia w działalności gospodarczej, oprócz wymiaru ekonomicznego, również czynników społecznych i środowiskowych; rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, domagającego się zwiększenia znaczenia praw człowieka, równouprawnienia, właściwych stosunków pracy, dbania o zdrowie i bezpieczeństwo pracowników, ochrony konsumentów, czy ograniczania wpływu działalności gospodarczej na środowisko.

Należy jednak podkreślić, że odpowiedzialność społeczna edukacji muzealnej nie jest tożsama ze społeczną odpowiedzialnością biznesu i należy ją traktować w kategoriach autonomicznych rozważań z zakresu analiz instytucjonalnych, w tym wypadku odnoszących się do placówek kultury.

Recenzowana praca została napisana pod kierunkiem naukowym dr. hab. Rafała Wiśniewskiego prof. ucz. oraz dr Izabeli Bukalskiej (promotor pomocniczy) i liczy 464 strony wraz z przypisami, bibliografią i aneksami. Mamy tu do czynienia z obszernym i bardzo interesującym studium w postaci monografii problemowej o charakterze teoretyczno-empirycznym. Autorka na podstawie przyjętych ustaleń teoretycznych przeprowadziła badania empiryczne, których wyniki stały się podstawą analiz polskiego muzealnictwa [...] „bez względu na typ przechowywanych i eksponowanych zbiorów”.

Autorka gruntownie i wnikliwie omówiła wyniki badań z lat 2020–2021 przeprowadzonych wśród pracowników muzeów, publiczności a także polskich i międzynarodowych ekspertów. Za jeden z głównych celów/zamierzeń badawczych Mgr Otmianowska wyznaczyła sobie próbę znalezienia rozwiązań dających możliwość prowadzenia dynamicznie rozwijającego się dyskursu wokół muzealnictwa w Polsce z uwzględnieniem socjologicznego dialogu, dającego możliwość indywidualnej i instytucjonalnej współpracy oraz wymianę refleksji poszerzającej dorobek poznawczy socjologii dotyczący tego co w literaturze przedmiotu określane jest jako nowa muzeologia. Dlatego niniejsza recenzja w pewnym sensie stanowi potwierdzenie braków i zaniedbań obecnych na polu refleksji socjologicznej dotyczącej społecznych aspektów muzealnictwa.

Autorka we wstępie dokonała syntetycznego przeglądu opracowań z zakresu muzealnictwa i nowej muzeologii. Stanowi ono zwięzłą charakterystykę motywów w pełni uprawniających do zajęcia się problematyką muzealnictwa (w tym socjologii muzealnictwa). Bez wątplenia dopełnieniem rozważań jest wskazanie na nowatorskie aspekty problematyki pracy, w tym ujęcie muzeów oraz ich działalności edukacyjnej jako przedmiotu badań socjologicznych. Z satysfakcją podkreślam w pełni zgadzając się z Autorką, że jest to obszar dialogu społecznego i obywatelskiego pomiędzy muzealnikami wytwarzającymi wiedzę, doświadczenia czy przeżycia, jak i przestrzeń ich dialogu z publicznością. Można by zatem powiedzieć, że mamy tu do czynienia z niezbyt dobrze jak dotąd zbadaną sferą publiczną, na którą składają się głosy ekspertów i w różnym stopniu zaangażowanej publiczności. Dlatego recenzowana praca ma tak istotny dla rozwoju socjologii charakter.

Recenzowana praca składa się z dwóch zasadniczych części. Na pierwszą z nich składa się pięć rozdziałów zawierających rozważania i ustalenia teoretyczne. Zgodnie z logiką

wyvodu rozdział pierwszy został poświęcony charakterystyce przyjętych w tym projekcie założeń. Autorka wskazuje na przyjęty przez siebie paradygmat rozważań oparty na założeniach interakcjonizmu symbolicznego, zaś całość rozważań teoretycznych została oparta na koncepcji społecznych światów. Do niedawna bardzo mocno eksploatowanej w polskiej socjologii (m.in. J.Goćkowski, E.Hałas, J.Kurczewska). Należy podkreślić, że mamy tu do czynienia z dojrzałą, przemyślaną i spójną koncepcją badawczą.

W drugim rozdziale Autorka dokonała precyzyjnej i dogłębnej analizy przyjętych w pracy tematy, pojęć, takich jak „społeczna odpowiedzialność”, której koncepcję Autorka ujęła w dalszej części pracy charakteryzując ją poprzez odwołanie się do takich własności jak: relacje wewnętrzne, relacje zewnętrzne, ład organizacyjny, strategia rozwoju, zaangażowanie społeczne, działalność zorientowana na wartości społeczne, monitorowanie potrzeb odbiorców, kształcenie, akceptacja idei społecznej odpowiedzialności. Szczególnej uwadze Autorki zostały poddane zagadnienia z zakresu muzeologii i muzealnictwa, definicje muzeów oraz edukacji muzealnej. Całość została dopełniona o rozważania dotyczące działalności Międzynarodowego Stowarzyszenia Muzealników (ICOM) a w szczególności toczącej się wśród jej członków dyskusji na temat redefinicji instytucji muzealnych na całym świecie.

Rys historyczny i czynniki warunkujące edukacyjną działalność współczesnych muzeów stał się przedmiotem rozważań w trzecim rozdziale pracy. Zobrazowanie procesu rozwoju muzeów w Polsce i na świecie dało Autorce podstawę do stworzenia zbudowania podstaw teoretycznych do prowadzenia badań. Autorka odwołała się do doświadczeń międzynarodowych w kształtowaniu się współczesnego muzealnictwa, zaś punktem odniesienia stały się głównie muzea z Europy oraz Ameryki Północnej.

Kolejny rozdział zawiera rozważania dotyczące zmian w edukacji muzealnej w zachodzących w obszarze refleksji obecnym w naukach pedagogicznych. W przeprowadzonych analizach Autorka odwołała się do początków kształtowania się współczesnych systemów edukacji: amerykańskiego pragmatyzmu oraz koncepcji konstruktywistycznej. W sposób wnikliwy i szczegółowy został tu omówiony wpływ badań Johanna Friedricha Herbarta, Émile’a Durkheima, Floriana Znanieckiego, Johna Deweya oraz Jeana Piageta. Uzupełnieniem rozważań jest w moim przekonaniu udana próba opisu standaryzacji współczesnych modeli i procesów edukacyjnych uwzględniających w kontekście kształcenia ustawicznego.

Piąty rozdział pracy zawiera rozważania dotyczące działalności muzealniczej w perspektywie nauk socjologicznych, głównie z zakresu socjologii kultury. Stąd odwołanie do Pierre’a Bourdieu, Antoniny Kłoskowskiej oraz Anny Matuchniak-Krasuskiej. Przedmiotem

analiz teoretycznych stały się główne założenia socjologii kultury, koncepcje układów kultury. Istotną część tych rozważań zajmują analizy procesów związanych z wytwarzaniem i dystrybucją kultury i towarzyszące im napięcia. Kolejne rozważania dotyczą problematyki socjologii sztuki, w tym problemy pozwalające na próbę ukazania socjologii muzeów. Poprzez odwołanie się do koncepcji światów społecznych ukazana została edukacyjna działalność muzealnicza.

Należy podkreślić wagę i zakres przeprowadzonych gruntownie i profesjonalnie rozważań teoretycznych dających Autorce doskonale przygotowanie do prowadzenia badań empirycznych. Autorka jest w pełni świadoma specyfiki omawianych problemów co czyni jej dalsze rozważania w pełni kompetentnymi, zajmującymi i interesującymi. Część druga pracy to część badawcza, uwzględniająca metodologię i opis i analizy uzyskanych wyników badań.

Otwierający rozważania empiryczne rozdział szósty jest szczegółowym omówieniem zastosowanej metodologii badań, w których Autorka odwołała się do teorii ugruntowanej. Sformułowanie problemu badawczego pracy zostało poprzedzone prezentacją przyjętych założeń i schematu procesu badawczego. Zarówno wykorzystane w pracy dane zastane jak i badania polegające na wywiadach pogłębionych (IDI) oraz wywiadach grupowych (FGI) nie budzą zastrzeżeń z punktu widzenia stosowanych wymogów badawczych. Podobnie należy ocenić poprawność metodologiczną procesu wyboru grupy docelowej, logikę doboru próby, a także przebieg i organizację badań ze szczególnym uwzględnieniem okresu pandemii wirusa COVID-19.

Zwieńczeniem rozważań jest ostatni rozdział zawierający omówienie uzyskanych wyników badań. Przedmiotem rozważań stała się społeczna odpowiedzialność edukacji muzealnej w świetle uwarunkowań organizacyjno-prawnych, w interakcjach wewnątrz społeczności muzeów i dyskusje w interakcjach zewnętrznych. W końcowej części rozdziału Autorka odniosła się przyjętych hipotez oraz składających się na nie kategorii. Całość zamykają interesujące wnioski odnoszące się do wypracowanych koncepcji oraz rekomendacje.

Należy wyraźnie stwierdzić, że Autorce udało się osiągnąć zamierzone cele badawcze. Przekonująco brzmią wnioski płynące z weryfikacji przyjętych hipotez. Autorka doskonale rozpoznała współczesne wizje i strategie obecne w działalności edukacyjnej i rozwoju muzeów. Środowiska muzealne zostały trafnie uchwycone poprzez wykorzystanie koncepcji społecznych światów, których rdzeń zawsze stanowił podstawowe, niemal ethosowe działanie. Dzięki temu możliwa była identyfikacja i charakterystyka ról edukacji instytucji

muzealnej i głównych procesów tego, co Autorka określiła jako „subświat edukacji muzealnej”.

Swoistym, cennym dopełnieniem są tu obecne analizy negocjacji zewnętrznych, dotyczących najważniejszych koncepcji odpowiedzialności edukacji muzealnej. To nadaje pracy nowy wymiar, wpisując ją niejako w nurt analiz dyskursu publicznego, w dający się wyodrębnić (dzięki rozważaniom prowadzonym w tej pracy dialog) prowadzony przez świadomych i zaangażowanych obywateli. Widzimy zatem nie tylko kulturotwórczą, edukacyjną moc oddziaływania muzeów ale również ich sprawczość w zakresie współtworzenia postaw obywatelskich – społeczeństwa obywatelskiego. Jestem bliski stwierdzenia, że edukacyjna rola muzeów sprzyja a nawet może się przyczynić do wytworzenia się i umocnienia tego, co Pierpaolo Donati określa jako relacyjne dobro wspólne.

Pragnę zaznaczyć w generalizującej ocenie tej dysertacji, że mamy tu do czynienia z nowatorskim, oryginalnym i w pełni samodzielnym dziełem naukowym, wykonanym w sposób świadczący o umiejętności poprawnego i przekonującego przedstawienia uzyskanych przez doktorantkę wyników badań popartych znajomością literatury socjologicznej a także nauk pokrewnych. Przeprowadzone w tej pracy precyzyjne, subtelne i wielowątkowe, złożone analizy działalności edukacyjnej muzeów zostały wsparte pokaźną liczbą odwołań bibliograficznych i cytatów opracowań. Należy podkreślić takie cechy pracy jak przejrzystość, jasność wyводу i spójność przekazu, co w moim przekonaniu jest wynikiem konsekwentnie utrzymanej dyscypliny metodologicznej. Z lektury tekstu wyraźnie przebija bardzo wysoki poziom opanowanego warsztatu naukowego i widać perfekcyjną zdolność Autorki do utrzymania narracyjnej konsekwencji w konstruowaniu rozważań a także biegłość w prowadzonych analizach uzyskanych wyników badań. Świadczy to o umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych i pracy naukowej. W moim przekonaniu recenzowana praca zawiera nowatorskie, oryginalne ujęcie a także rozwiązanie problemu naukowego, zaś Autorka wykazuje się znajomością ogólnej wiedzy teoretycznej w zakresie socjologii i nauk pokrewnych.

Każda rozprawa doktorska, jak to ujmuje stosowna ustawa o stopniach naukowych, „powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej” (artykuł 13, pkt 1). Jestem w pełni przekonany, że recenzowane opracowanie naukowe spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim

w obowiązujących przepisach zgodnie z treścią art. 13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Jestem całkowicie przekonany, że przedłożona rozprawa autorstwa Mgr. Marianny Karoliny Otmianowskiej pt. *Koncepcje społecznej odpowiedzialności edukacji muzealnej. Studium socjologiczne* spełnia te warunki w stopniu całkowicie wystarczającym dla dopuszczenia do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

Dr hab. Wojciech Misztal prof.ucz.

